

Тетяна Благова

ХОРЕОГРАФІЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено особливості хореографічної підготовки вчителя в Україні в історико-педагогічному контексті. Проаналізовано законодавчі документи, форми організації, основні завдання, зміст загальної хореографічної освіти у системі педагогічних навчальних закладів в Україні у першій половині ХХ ст., обґрунтовано місце і роль хореографічного мистецтва у професійному становленні майбутніх учителів.

Ключові слова: хореографічне мистецтво, хореографічна підготовка, професійно-педагогічна підготовка, педагогічна освіта.

Модернізація сучасної освітньої галузі зумовлює необхідність пошуків інноваційних підходів і технологій у процесі професійної підготовки вчителя. Важливим компонентом педагогічної освіти в умовах сьогодення є формування у майбутніх фахівців спеціальних знань і умінь, необхідних для розв'язання естетичних завдань сучасної школи. Упровадження художньо-естетичного компоненту у систему педагогічної освіти є важливою умовою загальнокультурного розвитку майбутнього фахівця, формування у нього професійно значущих та особистісних якостей, загальної та естетичної культури, мистецького світогляду шляхом залучення до активної мистецької практики. Зокрема, належне місце в реалізації зазначених цілей відводиться хореографічній підготовці, що здійснюється у системі сучасної педагогічної освіти у формах аудиторної та студійної роботи.

Проблематика професійної підготовки педагога-хореографа висвітлювалися у працях Г. О. Березової, Л. А. Бондаренко, К. Ю. Василенка, С. Г. Забрєдовського, С. А. Легкої, Т. В. Пуртової, Ю. Станішевського, А. П. Тараканової, Т. С. Ткаченко, Л. Ю. Цветкової, інших дослідників. Необхідно, однак, зауважити, що попри численні наукові розвідки у галузі хореографічної освіти, історико-педагогічний аспект процесу професійної хореографічної підготовки фахівців у сфері гуманітарної ланки освіти в Україні залишається малодослідженою проблемою, що зумовлює актуальність її вивчення на сучасному етапі.

Таким чином, метою статті є історико-педагогічний аналіз особливостей хореографічної підготовки вчителя у системі педагогічної освіти в Україні у першій половині ХХ ст., дослідження її нормативно-правового забезпечення, основних форм організації, завдань, специфіки

змісту.

Зазначимо, що впровадження хореографії у систему професійної підготовки вчителя впродовж досліджуваного історичного періоду відбувалося у різних формах організації і підпорядковувалося реалізації різних завдань. По-перше, залучення студентів до хореографічної діяльності передбачалося у процесі позааудиторних студійних занять і спрямовувалося на розвиток у них самодіяльності, креативних здібностей, прикладних умінь, особистісних рис, що у свою чергу було важливою складовою формування педагогічної майстерності майбутніх учителів-вихователів. По-друге, практичне ознайомлення з хореографічним мистецтвом було закладено у зміст освіти педагогічних установ, зокрема у переліку дисциплін, «спрямованих на почуттєву сферу особистості» та необхідних майбутнім педагогам для забезпечення навчального процесу в системі шкільництва. Впровадження хореографічної підготовки зумовлювалося тим, що з-поміж різних видів мистецької діяльності хореографічні й ритмічні заняття стрімко набували популярності у закладах позашкільної освіти та соціального виховання.

Дослідження основних тенденцій розвитку змісту професійно-педагогічної підготовки в Україні в розглядуваний історичний період дозволяє стверджувати, що пріоритетним завданням педагогічної освіти визначалася підготовка фахівців, готових як теоретично, так і практично виконувати багатoproфільну педагогічну роботу.

Загалом, період 20-х – початку 30 рр. ХХ ст. в історії розвитку педагогічної школи України характеризується активним будівництвом нової радянської моделі освіти, реформаторськими пошуками у визначенні головних пріоритетів її розвитку. Питання підготовки висококваліфікованих учительських кадрів для оновленої школи в Україні було лейтмотивом реформування освітньої галузі. Суспільні чинники впливу на розвиток її змісту були досить насиченими і характеризувалися передусім активною просвітницькою діяльністю організаторів освітнього руху, громадських об'єднань, товариств.

Система педагогічної освіти мала таку структуру: вищі трирічні педагогічні курси, інститути народної освіти (ІНО), у складі яких функціонували три відділення (соціального виховання, професійної освіти, політосвіти), короткострокові педагогічні курси різного спрямування. За статистичними відомостями станом на 1921/1922 н.р. налічувалося 13 Вищих інститутів народної освіти, 43 Вищих трирічних педагогічних курсів та 75 короткотермінових педкурсів [10, с. 28].

Розгалуження мережі закладів соціального виховання в УРСР у перші десятиліття зумовлювало гостру необхідність підготовки нових фахівців – «працівників соцвиху», які б володіли педагогічними та іншими вміннями й навичками та були здатні вести організаційну, політико-освітню й громадську роботу. Підготовка працівників соцвиху в УРСР

станом на 1921 р. здійснювалася на 15 факультетах, які функціонували у складі інститутів народної освіти. Головним завданням факультетів соціального виховання визначалося формування особистості висококваліфікованого «соцвиховника-організатора», надання йому ґрунтовної загальнонаукової та спеціально-педагогічної підготовки, достатньої для втілення у життя системи комуністичного виховання дітей і організації дитячих установ [6, арк. 139]. Формування професійних навичок соціальної роботи передбачало практичну мистецьку підготовку студентів. Так, у програмі з «Художнього обслуговування дітей», розробленій Сектором Соцвиху Наркомосу УРСР, серед заходів організації дитячого дозвілля (у школах, дитячих клубах, дитячих парках, станціях) зазначалися концертні виступи спеціальних бригад, у складі яких працювали як студенти професійних закладів мистецької освіти, так і майбутні «соцвихователі» [9, арк. 44–45].

Дієвими методами соціалізації дітей та підлітків визначалися художньо-естетичні заняття, серед яких належне місце відводилося ритміці, гімнастиці, елементам хореографії, танцям за системами «Далькроз», «Дункан». Виховання засобами ритмопластичних і хореографічних вправ здійснювалося у більшості позашкільних установ (**численних танцювальних студіях, майстернях, гуртках**). Розвиток самодіяльної хореографічної освіти у досліджуваній період був доволі поширеним явищем, характеризувався масовістю та доступністю.

В оновленій українській школі 20-х рр. також відчувалася гостра необхідність широкої постановки фізичного і хореографічного виховання підростаючого покоління. У різних шкільних навчальних планах хореографічні заняття мали різні назви – «руханка», «гімнастика», «ритмопластика», «рухливі ігри», «фізичні вправи». Так, один із узагальнених варіантів навчальних програм «руханки» (таку назву найчастіше отримували гімнастичні заняття у школі) був представлений ще у «Проекті Єдиної школи на Україні» (1919 р.), (розробленому спеціальною комісією при Міністерстві освіти УНР на чолі з П. І. Холодним). У документі підкреслювалось, що «руханка» має органічно доповнити виховання дітей та учнівської молоді. Вона розвиває тілесними вправами здоров'я, силу і красу тіла та його рухів, а також виховує волю особистості дитини. Таким чином, акцентувалося насамперед виховне значення руху, гімнастики не лише для тіла, а й передусім для душевного стану особистості школяра.

Посилення уваги до хореографічного виховання дітей та молоді у перші десятиліття ХХ ст. зумовлювало впровадження у зміст практичної мистецької підготовки майбутніх учителів таких дисциплін, як гімнастика, рухливі ігри, танці. У розробці змісту ритмопластичного і хореографічного виховання брали участь як фахівці-хореографи, так і спеціальні методичні комісії відділів Наркомосу УСРР (Позашкільного, Мистецтв, Профосвіти).

Необхідно зауважити, що зміст загальної хореографічної підготовки в системі педагогічної освіти цілком зумовлювався цілями та завданнями гімнастичного й ритмічного виховання дітей у системі шкільництва. Виходячи з того, що у цей період уніфікованих навчальних планів інституту народної освіти не мали і розробка навчальних програм здійснювалася педвузами автономно, змістове наповнення предметів хореографічного спрямування цілком залежало від фахового рівня та професійного світогляду викладача-хореографа.

Так, можемо зазначити, що методолого-теоретичні засади загальної хореографічної освіти в системі професійної підготовки студентів учительських інститутів були розроблені видатним етнографом, композитором, хореографом В. Верховинцем. Автор першої ґрунтовної праці з розвитку національного хореографічного мистецтва – «Теорії українського народного танцю» (1919 р.), – основою хореографічного виховання дитини педагог визначав народний танець та ігровий фольклор. Впродовж 1919–1920 рр. він викладав курс «Дитячі ігри» у Київському ІНО. Зміст дисципліни передбачав оволодіння студентами методикою проведення рухливих музичних ігор. На лекційних і практичних заняттях педагог широко використовував народні ігри та різножанрові пісні, органічно поєднані між собою. Досліджений ним, оброблений і систематизований, фольклорний хореографічний, музичний та ігровий матеріал згодом став основою репертуарно-методичного посібника «Весняночка» (1924 р.), призначеного для дітей дошкільного й молодшого шкільного віку. У період 1920–1933 рр. вищезазначений курс педагог викладав також у Полтавському ІНО [1, с. 126–127].

Практичне ознайомлення з основами хореографічного мистецтва та методикою його викладання (хоча й опосередковано) здійснювалося також у процесі опанування студентами дисциплін не обов'язкових (факультативних), але тісно пов'язаних із потребами майбутньої діяльності вчителя-вихователя. Серед таких, зокрема, зазначалися «Теорія позашкільної освіти», «Організація дитячого театру», «Народний театр», «Мистецтвознавство», «Організація дитячих святкувань», «Мистецьке виховання дитинства», інші предмети. Зокрема, зміст дисципліни «Комуністичний дитячий рух», що розкривав особливості організації дозвілля радянського школяра, також передбачав ознайомлення з основами викладання хореографії у контексті вивчення різних видів мистецької дитячої самодіяльності.

Про важливість спеціальної педагогічної підготовки вчителя та введення в навчальні плани та програми педагогічних шкіл дисциплін, спрямованих на формування педагогічної майстерності майбутніх фахівців, наголошували видатні освітяни досліджуваного періоду. Організатори освітнього процесу, керівники вищих педагогічних закладів усвідомлювали, що для підготовки висококваліфікованого вчителя,

істинного майстра своєї справи, необхідно впроваджувати в навчально-виховний процес предмети, які б готували студентів до професійної взаємодії із учнями, шліфували морально-етичні переконання особистості педагога [2, с. 211–212].

З метою підвищення професійного рівня майбутніх учителів, удосконалення їх педагогічної майстерності, готовності до роботи з дітьми у педвузах могли запроваджуватися додаткові студійні заняття з різних видів мистецької діяльності, у тому числі й хореографічної. Зокрема, активна позаурочна культурно-освітня діяльність студентства була розгорнута у Чернігівському ІНО. У закладі була сформована чітка система проведення літературно-музичних вечорів, концертів художньої самодіяльності, виїзних концертних програм. Студентські мистецькі колективи, охоплюючи переважну більшість майбутніх учителів, презентували результати своєї творчої діяльності серед робітничого та сільського населення Чернігівщини і водночас шліфували вміння й навички, необхідні в майбутній педагогічній праці. Організація зазначених заходів покладалася на спеціально створену культурно-освітню комісію, створену із числа викладачів інституту [3, с. 34–35].

У 1921 р. було розроблено перший уніфікований Операційний план відділу підготовки працівників освіти в ІНО, який охоплював зміст підготовки працівників соціального виховання, працівників професійної освіти та працівників політичної освіти. У переліку предметів спеціально-педагогічного циклу зазначалася гімнастика як «елемент дитячого життя». Знання клубної роботи у закладах соцвиху також вимагало певної підготовки студентів у галузі хореографічного виховання [6, арк. 139].

Таким чином, у змісті фахової підготовки майбутніх вихователів та організаторів позашкільної освіти впроваджувалося ознайомлення із різновидами хореографічної діяльності (ритмічною гімнастикою, ритмопластикою, рухливими іграми під музику та зі співом, танцями).

Конкретною директивою у справі удосконалення професійної мистецької підготовки педагогічних кадрів (насамперед працівників соцвиху, інструкторів позашкільної освіти) стала Постанова ЦК ВКП(б) «Про початкову і середню освіту» від 27.10.1931 р., де наголошувалося на необхідності підвищення вимог до якості підготовки педагогічних працівників, «здатних виконувати завдання, що виникають перед сучасною українською школою». Відповідно, Наркомосом УРСР було затверджено низку заходів, спрямованих на «посилення роботи факультетів «соціального виховання» та «професійної освіти». Зокрема, зазначалося про забезпечення 100 % виконання програм теоретичної і, особливо, практичної підготовки студентів цих факультетів, удосконалення методик викладання фахових дисциплін, організацію соцзмагань та взаємоперевірки між факультетами різних педагогічних закладів [8, арк. 31].

Дієвою формою організації студентського дозвілля стало проведення масових вечорів, програма яких передбачала організоване ознайомлення молоді з нескладними танцювальними формами різних жанрів (переважно масовими молодіжними танцями радянського походження та зразками народної хореографії).

Загальна хореографічна підготовка вчительських кадрів у досліджуваний період відбувалася також на педагогічних курсах різних типів, які функціонували, як правило, при інститутах народної освіти. У навчальних планах курсів лекційні та практичні заняття мистецької спрямованості були обов'язковими, проте рекомендованими. Ознайомлення з рухливими іграми та гімнастичними вправами планувалося переважно під час проведення курсів для працівників соціалу (від 8 до 12 год. на тиждень). Дисципліни вивчалися у зв'язку з методиками їх викладання [7, арк. 60].

Поширеним явищем в Україні у 20-х рр. ХХ ст. стали короткострокові тримісячні курси підготовки педагогічних працівників, організація яких спрямовувалася на удосконалення рівня фахової підготовки вчителів та практичне ознайомлення з новітніми методиками роботи з дітьми. У розділі, що містив практичні заняття художньо-естетичного змісту, передбачалося, зокрема, вивчення народних танців (6 год. на тиждень). Програмний матеріал був орієнтований на реалізацію завдань фізичного та хореографічного виховання у єдиній трудовій школі і передбачав практичне ознайомлення курсантів із досить різноманітними видами рухової діяльності: дитячими народними танцями, іграми, січовими вправами [5, арк. 116].

У навчальних планах і програмах тримісячних курсів з підготовки працівників дошкільних установ художньо-естетичний напрям, представлений у розділі практичних занять, містив також курс «Гімнастики та рухливих ігор» (78 год.) [4, арк. 66]. Навчальний курс «Музичне виховання», спрямований передовсім на формування музичної культури, також містив цілий розділ, що розкривав особливості ритмічного виховання дошкільнят, методику вивчення організованого виразного руху під музику, проведення музично-ритмічних ігор. Так, у роботі Харківських тримісячних курсів з підготовки працівників дошкільних закладів ритміка як «важливий фактор естетичного виховання дітей» зазначалася у циклі предметів під узагальнюючою назвою «Музика, співи, ігри, ритміка» (60 год.) [6, арк. 101].

Однак, необхідно зауважити, що хореографічна підготовка не була обов'язковою складовою художньо-естетичної підготовки вчителя в організації педагогічних курсів. Упровадження рухливих ігор, гімнастики, хореографії як окремих навчальних дисциплін часто-густо залишилося без уваги. Основною причиною невизначеності місця і ролі хореографічної підготовки була відсутність кваліфікованих фахівців-хореографів у

педагогічному складі курсів, а також посилення уваги у процесі курсової підготовки вчительства насамперед до тих видів мистецької діяльності, які представляють загальну естетичну освіту в єдиній трудовій школі (співів, малювання, ручної праці) [7, арк. 37].

Таким чином, узагальнюючи дослідницький матеріал з проблематики розвитку змісту хореографічної підготовки у педагогічних навчальних закладах України першої половини ХХ ст., зазначимо, що ознайомлення майбутніх учителів з мистецтвом хореографії в системі педагогічної освіти зумовлювалося передовсім потребою у високоосвічених фахівцях, працівниках «соцвиху», позашкільної та дошкільної освіти, здатних виконувати багатoproфільну педагогічну роботу. Хореографічна підготовка передбачалася також у формах організації студентського дозвілля (у системі гурткової роботи, проведенні масових вечорів) і спрямовувалася передусім на загальнокультурний розвиток студентів, формування у них творчих здібностей, педагогічної та виконавської майстерності, морально-естетичних якостей характеру.

Прогресивною тенденцією загальної хореографічної підготовки вчителя, яка потребує подальшого розвитку в умовах сьогодення, вважаємо те, що вона мала багатоаспектний характер, була невід'ємною складовою як спеціальної, так і загальнопедагогічної підготовки майбутнього фахівця, а також визначалася важливим аспектом формування його особистісних якостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янюк Н. Ю. Формування національної культури в педагогічній спадщині В. М. Верховинця : монографія / Н. Ю. Дем'янюк. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2010. – 272 с., іл.
2. Лавріненко О. А. Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі: теорія, практика, поступ : [монографія] / Олександр Лавріненко. – К. : Богданова А. М., 2009. – 328 с.
3. Схема організації учреджень Чернігівського інституту народного образования // Бюлетень Чернігівського Інституту народної освіти. – Чернігів. – 1924. – № 4. – С. 34–36.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 166, оп. 1, спр. 206, 78 арк.
5. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 1, спр. 388, арк. 115–117.
6. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 281, 237 арк.
7. ЦДАВОВ України. – Ф. 166, оп. 1, спр. 405, арк. 2–63.
8. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 10, спр. 343, 182 арк.
9. ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 11, спр. 6, 55 арк.
10. Ясницкий Г. И. Развитие народного образования на Украине 1921–1932 гг. / Г. И. Ясницкий. – К. : Изд-во Киевского университета, 1965. – 256 с.